

KAKO RECIPIRATI NEPROČITANO

Marko Ljubešić, Mirjana Benjak
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pulj

UDK 37.091.2(497.5 Istra):821.163.6.09

Učni načrt hrvaškoga jezika v srednjih šolah se je po osamosvojitvi Hrvaške spremenil in skoraj nič ni ostalo od prejšnjega »kolektivnega jedra«, ki je vključevalo literature ostalih jugoslovanskih narodov. Ena izmed posledic tega stanja je nezadostno poznavanje slovenske književnosti med mlado populacijo hrvaškoga dela Istre. To hipotezo sta potrdili anketa med študenti hrvaškoga jezika na univerzi Jurja Dobrile v Pulju ter analiza korpusa slovenske književnosti v mestni knjižnici v Pulju in mestni knjižnici v Umagu. Za izboljšanje razumevanja slovenske književnosti predlagamo vsebinske spremembe v učnih načrtih hrvaškoga jezika na srednješolski in univerzitetni ravni.

učni načrti, nepoznavanje slovenske književnosti, vsebinske spremembe, medkulturna teorija

The Croatian language curriculum was changed after the Republic of Croatia achieved independence and almost nothing was omitted from the previous »collective core« which included the literature of the other Yugoslav peoples. One of the consequences of this is the insufficient acquaintance with Slovene literature among young people in the Croatian part of the Istrian peninsula. This premise has been proved by a survey conducted amongst the students of Croatian Language at the University of Juraj Dobrila in Pula and through analysis of the Slovene literature corpus in the City Libraries of both Pula and Umag. In order to make Slovene literature more comprehensible and appreciated, changes in the Croatian language secondary and university level curriculum are suggested.

curriculum, lack of knowledge of Slovene literature, content changes, intercultural theory

1 Uvod

Već i prije no što je postala punopravna članica Europske unije, Hrvatska je isticala uklopljenost vlastitog nacionalnog identiteta u europski model višekulturnog društva. Da bi se u takvom, višekulturnom društvu uspješno funkcioniralo, potrebno je, prije svega u obrazovnom sustavu, primijenjivati teoriju interkulturalizma. Kako kaže Rosandić, »prema toj teoriji, odgoj i obrazovanje sadašnjih naraštaja prilagođuje se i usmjeruje prema standardima Ujedinjene Europe« (Rosandić 2005: 175). Bitan dio tih standarda nastavni su programi/kurikuli u kojima se ostvaruju načela teorije interkulturalizma a koji su usmjereni ka uspostavljanju kulturne komunikacije među različitim kulturama. Ona je bez poznavanja tih kultura nemoguća. Jedno od nastavnih područja koje pruža nebrojene mogućnosti za odgoj u smislu uspostavljanja dijaloga s Drugim i Drukčijim svakako je književni odgoj i obrazovanje. Nažalost, nakon osa-

mostaljenja Hrvatske, u gimnazijskom su nastavnom programu skoro u potpunosti izostavljeni književni sadržaji susjednih zemalja čime je narušena povijesna istina o višestoljetnoj inkorporiranosti hrvatske književnosti u srednjoeuropsku književnost i kulturu.

2 Nastavni program iz hrvatskog jezika za gimnazije

Hrvatska metodička znanost već godinama upozorava na potrebu izmjena i dopuna aktualnog nastavnog programa iz hrvatskog jezika za gimnazije s ciljem rasterećenja nastavnih sadržaja i usmjerenja k uspostavi načela aktualizacije te interkulturalnog pristupa književnom odgoju i obrazovanju kao osnovama suvremene nastave materinskog jezika i književnosti (Benjak 2001, Benjak, Ljubešić 2013). Nastavni je program koncipiran na način da je njegov književni sadržaj usmjeren na izbor reprezentativnih djela iz hrvatske književnosti i antologijskih djela iz svjetske, ponajprije zapadnoeuropske, književnosti. Za razliku od programa koji su bili u upotrebi prije osamostaljenja Hrvatske, u ovom su programu gotovo u potpunosti izostali pisci i djela susjednih zemalja. Što se tiče slovenske književnosti, analiza programa pokazala je da se hrvatski gimnazijalci tijekom svojega školovanja susreću sa samo jednim predstavnikom slovenske književnosti – Francetom Prešerenom, odnosno njegovom poezijom jer se obrađuju *Zdravica* i *Sonetni vijenac* (Benjak, Ljubešić 2013: 157–159). Ovakava situacija u hrvatskom gimnazijskom književnom odgoju i obrazovanju iziskuje hitne promjene. One se očekuju već dvadesetak godina i bez njih se mladi naraštaj neće pripremiti za život i rad u europskom okruženju 21. stoljeća.

3 Prvo empirijsko istraživanje – recepcija slovenske književnosti kod studenata pulske kroatistike

3.1 Problem istraživanja

Oslanjajući se o rezultate dosad provedenih istraživanja o položaju slovenske književnosti u hrvatskom gimnazijskom nastavnom programu (Benjak, Ljubešić 2013: 157–159), krenulo se u istraživanje recepcije slovenske književnosti kod studenata Odsjeka za kroatistiku Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli.

3.2 Ciljevi i zadaci istraživanja

Teorijska proučavanja i empirijsko istraživanje usmjereni su ka rješavanju ovih ciljeva i zadataka:

- utvrditi razinu razumijevanja slovenskog jezika kao uvjeta za pristup djelima iz slovenske književnosti na izvornom jeziku;
- ispitati u kojoj su se mjeri studenti u srednjoškolskoj nastavi imali prilike susretati sa slovenskom književnošću;
- istražiti posuđuju li ispitanici djela iz slovenske književnosti, kako na izvornome jeziku tako i u prijevodu, izvan školskih/fakultetskih knjižnica;
- istražiti zastupljenost slovenskih autora i djela u silabima na studiju kroatistike Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli;

- istražiti stavove studenata o važnosti poznavanja susjednih književnosti, pa time i slovenske;
- provjeriti jesu li studenti u svom okruženju prisustvovali organiziranim predstavljajima slovenskih djela i(li) autora;
- ispitati stavove studenata o položaju slovenske književnosti u hrvatskom dijelu Istre te njihove prijedloge o njegovu poboljšanju.

3.3 Polazne hipoteze

Uzimajući u obzir rezultate dobive analizom nastavnog programa iz hrvatskog jezika za gimnazije i silaba studija kroatistike, u empirijskom se istraživanju pošlo od ovih hipoteza:

- razina razumijevanja slovenskog jezika kod pulskih studenata nije dovoljna za samostalno čitanje djela na izvornom jeziku;
- studenti se kroz srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje nisu imali prilike susretati sa slovenskom književnošću (izuzev Franceta Prešerena i njegovih prevedenih stihova);
- studenti nisu prisustvovali predstavljajima knjiga slovenskih autora;
- studenti su svjesni potrebe poznavanja susjednih književnosti kako bi u knjižnici upoznali bolje i svoju nacionalnu književnost.

3.4 Ispitanici i instrument istraživanja

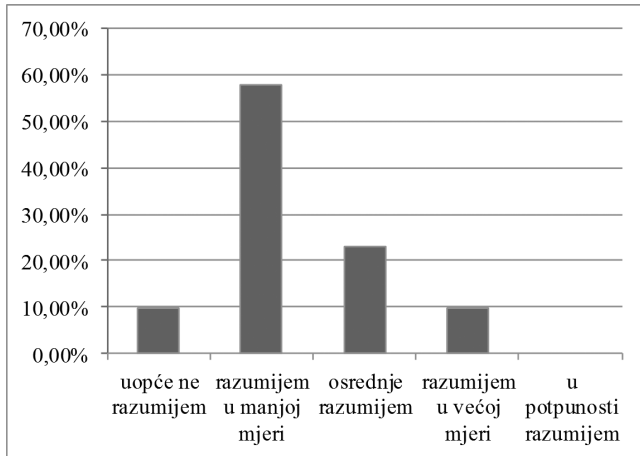
Istraživanje mišljenja i stavova studenata pulske kroatistike o zastupljenosti i položaju slovenske književnosti u Istri obavljeno je na uzorku od 52 ispitanika/studenta preddiplomskog studija kroatistike na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli.¹

Za potrebe ovog istraživanja izrađen je poseban upitnik čiji su autori Marko Ljubešić i Mirjana Benjak. Primijenjen je anonimno, a sastoji se od 10 pitanja otvorenog, zatvorenog i kombiniranog tipa. Ispitanici su na 3 pitanja odgovarali na ljestvici Likertova tipa.

3.5 Rezultati i diskusija

Anketni se upitnik otvara istraživanjem **razine razumijevanja slovenskog jezika**. Najveći broj ispitanika, njih 57, 7%, odgovorilo je da ga razumije u manjoj mjeri, osrednje ga razumije 23,1% a isti broj ispitanika, njih 9, 6% odgovorilo je da ga uopće ne razumije, odnosno da ga razumije u većoj mjeri (Grafikon 1).

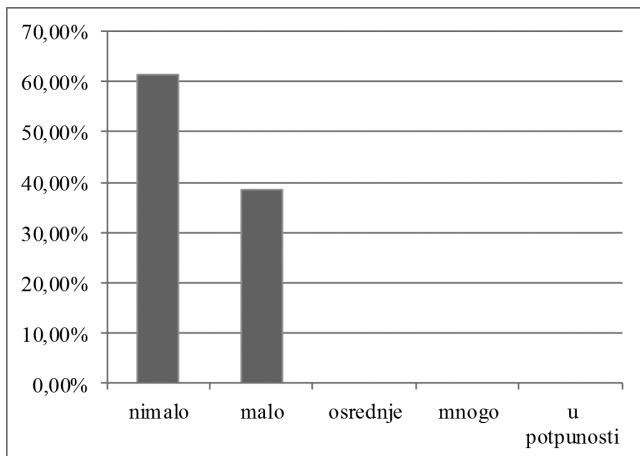
¹ Anketiranje je provedeno u razdoblju od 21. do 25. travnja 2014. Ispitanicima je objašnjen cilj istraživanja i način ispunjavanja upitnika. Ispitivanje je trajalo 45 minuta. Od ukupnog broja ispitanika 49 ih je ženskog (94,2%) i 3 muškoga spola (5,8%). Na prvoj godini studija anketirana su 22 ispitanika, na drugoj 18 te na trećoj 12 ispitanika. Osim jednoga koji je naveo da mu je materinski jezik talijanski, svi su se ispitanici izjasnili da im je materinski jezik hrvatski. Najzastupljenija je bila studijska grupa jednopredmetnog studija hrvatskog jezika i književnosti (69,2%), slijedi grupa dvopredmetnog studija hrvatskog jezika i književnosti/latinskog jezika i rimske književnosti (13,5%), hrvatskog jezika i književnosti/povijesti (13,5%) te hrvatskog jezika i književnosti/talijanskog jezika i književnosti (3,8%). Prosječna je dob ispitanika 19,8 godina.

Grafikon 1: Razumijevanje slovenskog jezika

Na temelju dobivenih podataka može se zaključiti da je razina poznavanja slovenskoga jezika u pulskih studenata vrlo niska, što onemogućava pristup djelima iz slovenske književnosti na izvornom jeziku. Razlozi ovakve situacije leže u činjenici što učenici hrvatskih srednjih škola nemaju u ponudi slovenski jezik kao izborni predmet, a ni sveučilišni program pulske kroatistike ne predviđa kolegij iz slovenskog jezika.

Drugim se pitanjem utvrđivalo **u kolikoj mjeri su se sadašnji studenti susretali sa slovenskom književnošću tijekom srednjoškolskog obrazovanja**. Da se kroz cjelokupno srednjoškolsko književno obrazovanje uopće (nimalo) nije susretalo sa slovenskom književnošću odgovorilo je 61,5% ispitanika dok je preostalih 38,5% odgovorilo kako se susretalo malo. Preostale tri mogućnosti Likertove skale nije zaokružio nitko od ispitanika (Grafikon 2).

Grafikon 2: Susretanje sa slovenskom književnošću tijekom srednjoškolskog obrazovanja

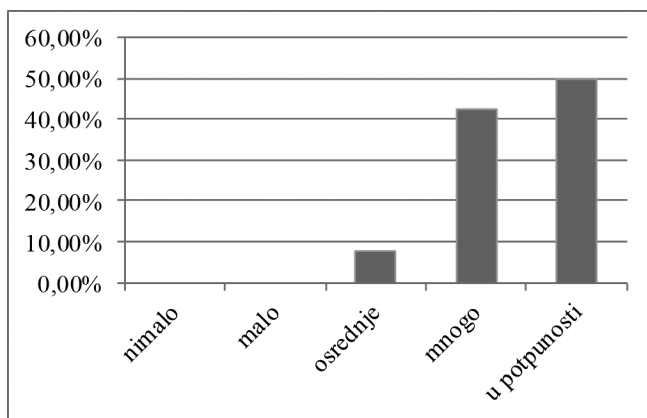
Ovi su rezultati potkrijepili polaznu hipotezu proizišlu iz analize nastavnog programa iz hrvatskog jezika za gimnazije.

Trećim se pitanjem tražilo **gdje su ispitanici posuđivali djela iz slovenske književnosti**. Na ovo je pitanje odgovorilo samo 38,5% ukupnog broja ispitanika. Od tog postotka njih 48,2% slovenska je djela posuđivalo u školskim, dok ih je 51,8% posuđivalo u gradskim knjižnicama. Iako broj onih koji su uopće odgovorili na ovo pitanje nije zadovoljavajući, može se zaključiti kako su gradska i školska knjižnica podjednako zastupljene pri posuđivanju književnih djela. Na četvrto pitanje **jesu li djela bila na izvornom slovenskom jeziku ili u prijevodu** odgovorilo je 32,6% ispitanika. Među njima svega je dvoje ispitanika (11,8%) djela čitalo na slovenskom jeziku dok su ostali (88,2%) čitali u prijevodu, što potvrđuje polaznu hipotezu o tome kako se djela iz slovenske književnosti čitaju prvenstveno u prijevodu.

Petim pitanjem, otvorenog tipa, tražilo se od ispitanika da navedu **autore i djela iz slovenske književnosti koja su, u sklopu lektire, pročitali tijekom srednje škole**. Zabrinjavajući je podatak da je svega 5 ispitanika (9,6%) uopće odgovorilo na ovo pitanje navodeći Franceta Prešerena kao jedinog autora. Tim je odgovorom potvrđena polazna hipoteza o Prešerenu kao jedinom predstavniku slovenske književnosti s čijim se djelima učenici susreću u srednjoj školi.

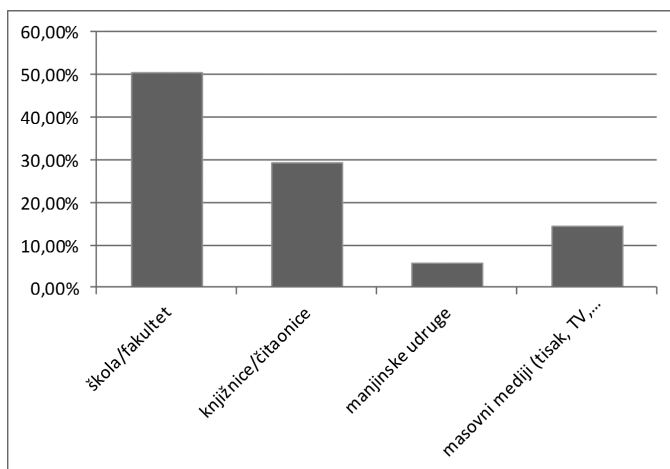
Šestim se pitanjem istraživalo koliko je **slovenska književnost prisutna na studiju kroatistike u Puli**. Dobiveni rezultat – 100% ispitanika odgovorilo je kako nisu imali prilike upoznati se s autorima i djelima iz slovenske književnosti – na tragu je (pr)ocjene cjelokupnog studija kroatistike u Puli, koji bi se mogao definirati kao tip obrazovanja koji je, marginalizirajući i zapostavljajući susjedne i(li) srodne književnosti, u suprotnosti s osnovnim načelima interkulturalnog književnog obrazovanja koje ima za cilj »afirmirati kulturni i grupni identitet drugih i smanjiti ili eliminirati predrasude prema njima – s krajnjim poželjnim ciljem da se utječe na sprečavanje ili smanjenje diskriminacije u društvu« (Katunarić 1996: 831).

Šedim su se pitanjem željeli saznati stavovi i mišljenja studenata o **važnosti poznavanja susjednih književnosti**. Ohrabruje podatak da se 50% studenata izjasnilo da je to u potpunosti važno, 42,3% odgovorilo je da je to jako važno, a njih 7,7% da je osrednje važno. Nitko od ispitanika (0%) nije zaokružio ponuđene odgovore »nimalo« i »malo« čime je postavljena hipoteza o razvijenoj svijesti upoznavanja drugih i drukčijih u potpunosti potvrđena (Grafikon 3).

Grafikon 3: Važnost poznavanja susjednih književnosti

Na pitanju **tko bi, prema mišljenju ispitanika, trebao voditi brigu o promicanju susjednih književnosti**, postojala je mogućnost višestrukog odgovora. Najviše je ispitanika (50,5%) odgovorilo kako škola/fakultet treba brinuti o tome, njih 29,4% smatra kako to trebaju činiti knjižnice/čitaonice, 14,4% masovni mediji (tisak, internet, TV) a 5,7% manjinske udruge (Grafikon 4). Ovi rezultati pokazuju kako ispitanici promjene u smislu provođenja interkulturalne književne kompetencije očekuju prvenstveno od obrazovnog sustava (srednjoškolskog i visokoškolskog). To se može ostvariti jedino promjenom postojećih nastavnih programa/silaba, odnosno donošenjem novih suvremenih školskih kurikula.

Grafikon 4: Promicanje susjednih književnosti

Devetim se pitanjem istraživalo **jesu li ispitanici u posljednjih godinu dana prisustvovali nekom predavljanju slovenskih djela i(li) autora**. Podatkom da nijedan student nije prisustvovao potvrđena je polazna hipoteza, ali on govori i o

potrebi većeg angažmana kako škola/fakulteta, gradskih knjižnica i čitaonica tako i manjinskih udruga oko promidžbe slovenskih autora u hrvatskom dijelu Istre.

U posljednjem, 10. pitanju (otvorenog tipa) ispitanicima je ostavljena mogućnost **iznošenja vlastitih zapažanja, iskustava i prijedloga za rješavanja problematike položaja i zastupljenosti slovenske književnosti u hrvatskom dijelu Istre.** Iz mnoštva komentara izdvajamo:

- Smatram kako slovenska književnost u Istri, a pretpostavljam i u cijeloj Hrvatskoj, nije dovoljno zastupljena. Prvenstveno bi njezinu zastupljenost trebalo poboljšati u školama i na fakultetima.
- Kad bismo imali kolegij iz slovenske književnosti i kad bismo povremeno imali gostovanja slovenskih književnika, situacija bi bila znatno drukčija.
- Nešto bi se moralo promijeniti jer upoznavajući književnost, odnosno kulturu svojih susjeda upoznajemo i sami sebe te time podižemo razinu svijesti o važnosti naše književnosti, pismenosti i kulture uopće.

U studentskim komentarima uočljiva je razina osviještenosti o važnosti upoznavanja susjednih književnosti, u našem slučaju slovenske. Istodobno je visoka i razina zainteresiranosti za sadržajima iz susjednih književnosti, što ukazuje na potrebu suradnje među hrvatskim i slovenskim srednjim školama i fakultetima.

4 Drugo empirijsko istraživanje – zastupljenost slovenske književnosti u istarskim gradskim knjižnicama (usporedna analiza pulske i umaške gradske knjižnice)

4.1 Problem istraživanja

Drugim istraživanjem nastojalo se utvrditi koliko su sadržaji iz slovenske književnosti dostupni u istarskim gradskim knjižnicama te koliki je čitalački interes za tim djelima. Istraživanje je provedeno u dvjema istarskim gradskim knjižnicama: Gradskoj knjižnici i čitaonici u Puli (kao središnjoj istarskoj knjižnici i čitaonici) te Gradskoj knjižnici Umag/Biblioteca civica Umago (kao knjižnici koja je najbliža granici sa Republikom Slovenijom).

4.2 Ciljevi i zadaci istraživanja

U ovo usporedno istraživanje pošlo se s ciljevima i zadacima usmjerenima k osvjetljavanju problematike zastupljenosti slovenske književnosti u istarskim gradskim knjižnicama:

- doznati broj upisanih članova i korpus pulske i umaške knjižnice te utvrditi postotak zastupljenosti književnih djela (u broju primjeraka) iz slovenske književnosti;
- utvrditi koji su najposuđivaniji slovenski autori u 2013. godini;
- ispitati aktivnosti knjižnica u organiziranju susreta sa slovenskim književnicima;
- istražiti stavove i mišljenja rukovoditelja knjižnica o zastupljenosti i položaju slovenske književnosti te pribaviti prijedloge o poboljšanju sadašnjeg stanja.

4.3 Polazne hipoteze

Uzimajući u obzir rezultate istraživanja provedenog među studentima, od kojih se ističe podatak da slovenska književnost nije dovoljno zastupljena u njihovu okruženju, te značaja koje gradske knjižnice imaju u promoviranju književnosti uopće, u daljnjem smo istraživanju pošli od ovih hipoteza:

- zastupljenost slovenskih književnih djela u pulskoj i umaškoj knjižnici vrlo je skromna;
- književna građa iz slovenske književnosti dostupna je najviše u prijevodu na hrvatski jezik dok su djela na izvornom jeziku i prijevodu na talijanski znatno manje zastupljena;
- slovenski se autori/knjige posuđuju vrlo malo;
- knjižnice u Puli i Umagu (povremeno) organiziraju književna druženja sa slovenskim autorima;
- rukovoditelji pulske i umaške knjižnice nisu zadovoljni položajem slovenske književnosti u svojim knjižnicama.

4.4 Postupak i instrument istraživanja

Istraživanje je izvedeno primjenom originalnog anketnog upitnika koji je dostavljen 24. ožujka 2014. ravnateljima obiju knjižnica koji su ga u roku od tjedan dana ispunili i vratili. Anketni se upitnik sastojao od 8 pitanja otvorenog, zatvorenog i kombiniranog tipa.

4.5 Rezultati i diskusija

Rezultati dobiveni analizom zastupljenosti i položaja slovenske književnosti u pulskoj i umaškoj knjižnici prikazani su u komparativnoj tablici.

Podaci	Pulska knjižnica		Umaška knjižnica	
Ukupan broj primjeraka u knjižničnom fondu	188070		40101	
Udio književnih djela	78956		cca. 19000	
Broj primjeraka iz slovenske književnosti	395 (evidentirano i nabavljeno od 2010. godine)		270	
Broj upisanih članova knjižnice	14.087		2.361	
Dostupnost djela iz slovenske književnosti	na slovenskom jeziku	1 2 3 4 5	na slovenskom jeziku	1 2 3 4 5
	u prijevodu na hrvatski	1 2 3 4 5	u prijevodu na hrvatski	1 2 3 4 5
	u prijevodu na talijanski	1 2 3 4 5	u prijevodu na talijanski	1 2 3 4 5
Najposuđivaniji autori u 2013. godini.	Jančar, Drago: <i>Nočas sam je vidio</i> – 21 posuđivanje Pahor, Boris: <i>Nekropola</i> – 12 posuđivanja Lainšček, Feri: <i>Muriša</i> - 9 posuđivanja		Vojnović, Goran: <i>Jugoslavija, moja domovina</i> – 24 posuđivanja Vojnović, Goran: <i>Čefuri raus</i> – 13 posuđivanja Jančar, Drago: <i>Drvo bez imena</i> – 7 posuđivanja	
Organizacija književnih društva sa slovenskim književnicima u posljednje tri godine	Organizirali su susrete sa zavičajnim slovenskim autorima (Štefanija Sliško, Barbara Slivar i dr.) te surađivali sa Slovenskim kulturnim društvom Encijan i Slovenskim kulturnim društvom Istra.		Organizirali su susrete s ovim autorima: Marjanom Tomšičem, Desom Muck, Metkom Cotič, Mirtom Komelom, Marcellom Potoccom.	
Položaj slovenske književnosti u knjižnici	Prilično su zadovoljni s obzirom na potražnju slovenskih djela. Ističu bogatu suradnju sa Slovenskim kulturnim društvom Istra, koje također posjeduje svoju knjižnicu.		Sva novija relevantna izdanja prijevoda na hrvatski jezik nalaze se u umaškoj knjižnici, kao i stotinjak knjiga na slovenskom jeziku. Ipak, naglašavaju poteškoće s nabavom novih naslova na slovenskom jeziku.	

Tablica 1: Usporedba zastupljenosti i položaja slovenske književnosti u pulskoj i umaškoj knjižnici

Na temelju rezultata prikazanih u Tablici 1 vidljivo je da je pulska knjižnica veća, kako po broju knjižnične građe tako i po broju upisanih članova, ali umaška knjižnica prednjači po udjelu književnih djela (47,7% naspram 41,9% ostalih) te postotkom primjeraka slovenske književnosti (1,4% naspram pulskih 0,5%). To se može protumačiti bližom vezom Umaga sa Slovenijom i boljim kontaktima sa slovenskim autorima, udrugama i institucijama. Što se tiče dostupnosti djela iz slovenske književnosti na slovenskom jeziku, u prijevodu na hrvatski i prijevodu na talijanski,² u pulskoj su knjižnici dostupnost djela na slovenskom jeziku i prijevodu na talijanski ocijenili dovoljnim dok su dostupnost djela u prijevodu na hrvatski ocijenili vrlo dobrim. U umaškoj knjižnici su također dostupnost djela na slovenskom jeziku ocijenili dovoljnim, onih u prijevodu na hrvatski jezik dobrim dok su dostupnost djela u prijevodu na talijanski ocijenili nedovoljnim. Iz ovog je vidljivo kako su i u knjižnicama svjesni potrebe većeg udjela slovenskih književnih djela kako na slovenskom jeziku, tako i u prijevodima na hrvatski i talijanski jezik. Iako je kvantitativno posudba slovenskih knjiga u obje knjižnice vrlo mala, moramo istaći da se među najposuđivanijim autorima u 2013. godini nalaze mahom suvremeni slovenski književnici: pulska knjižnica navodi Jančara, Pahora i Lainščka dok umaška ističe Vojnovića i Jančara. Na temelju toga može se zaključiti kako je interes čitatelja usmjeren ka suvremenoj književnosti, posebice ka djelu Drage Jančara. Ovaj bi podatak mogao poslužiti sastavljačima budućih nastavnih programa/kurikula i fakultetskih silaba (Benjak 2005: 177–190). Što se tiče organizacija susreta sa slovenskim književnicima u posljednje tri godine, njih je u knjižnicama bilo, ali, prema odgovorima studenata iz prethodnog istraživanja, oni nisu bili s njima upoznati, što znači da bi se trebalo više raditi na njihovoj promidžbi.

5 Zaključak

Rezultati analize gimnazijskog programa za hrvatski jezik i silaba na preddiplomskom studiju kroatistike na pulskom sveučilištu te prikazi provedenih empirijskih istraživanja (na pulskoj kroatistici i u gradskim knjižnicama) pokazuju da je zastupljenost i položaj slovenske književnosti u Istri na nezahvalnoj razini. Ohrabruju stavovi i mišljenja anketiranih studenata koji su pokazali veliku zainteresiranost za boljim poznavanjem susjedne književnosti. Uzimajući u obzir takav njihov stav, koji se nadovezuje na odgojno-obrazovne standarde zemalja EU, valjalo bi što prije krenuti u poboljšanje gimnazijskih programa/kurikula u smislu primjene teorije interkulturalizma. A što se tiče pulske kroatistike, književno obrazovanje budućih nastavnika materinskog jezika i književnosti trebalo bi biti usmjereno ka učenju o inkorporiranosti hrvatske književnosti u, prvenstveno, srednjoeuropski kulturni krug. To bi se moglo promijeniti uvođenjem izbornih kolegija, ali i međunarodnom suradnjom Odsjeka za kroatistiku Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli i Univerze na Primorskom – Oddelka za slovenistiku pa naslov našega rada ne bi bio više na granici apsurdnoga.

² Kako su i Pula i Umag dvojezični gradovi, zanimali su nas i prijevodi na talijanski jezik.

Izvori i literatura

BENJAK, Mirjana, 2001: *Književnost(i) u kontaktu*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

BENJAK, Mirjana, LJUBEŠIĆ, Marko, 2013: *Od Peruška do otvorenog sustava*. Zagreb: Školska knjiga.

Hrvatski jezik za gimnazije, 1995: *Glasnik Ministarstva prosvjete i športa*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa.

KATUNARIĆ, Vjeran, 1996: Tri lica kulture. *Društvena istraživanja* 5/5–6. 831–858.

ROSANDIĆ, Dragutin, 2005: *Hrvatsko školstvo u okružju politike*. Zagreb: Školska knjiga.